

Szonda István

Tájház vezetési ismeretek II. – Intézményi kapcsolatrendszer és stratégia

Tematika

1. **Bevezetés** (fogalom-meghatározások: tájház, intézményi kapcsolat, civil kapcsolati háló, stratégiák a tájházak működésében és fejlesztésében)
2. **Intézményi kapcsolatrendszer**
  - 2.1. A tájház és a lokálpatrióta segítők kapcsolata (helyismereti csoport, nyugdíjas klub, kulturális egyesületek)
  - 2.2. A tájház és a fenntartó kapcsolata
  - 2.3. A tájház és a közművelődési és oktatási intézmények kapcsolata
  - 2.4. A tájház és a turisztikai intézmények kapcsolata
  - 2.5. A tájház és tájház, valamint más kisgyűjtemény kapcsolata
  - 2.6. A tájház és a megyei és országos gyűjtemények kapcsolata
  - 2.7. A tájház és a szakfelügyelet kapcsolata
  - 2.8. A tájház és a Tájházsövetség kapcsolata
3. **A tájházak stratégiai lehetőségei**
  - 3.1. A tájház önmeghatározása
  - 3.2. Feladatkörök meghatározása
  - 3.3. Célcsoportok meghatározása
  - 3.4. Milyen módon és módszerekkel adhatók át az információk a célcsoportoknak?
  - 3.5. A tájházak stratégiai fejlesztése
4. **Összegzés**

1. Bevezetés

Ha a tájházak és egyéb kisgyűjteményi kiállítóhelyek működését értelmezzük, egész sor kapcsolódási pontot találunk, akár a helyi társadalom csoportjai, akár a helyi és vidéki muzeális, közművelődési-oktatási és a turisztika intézményei között.

A jól működő tájházak be tudtak épülni településük kulturális vérkeringésébe, sőt olyan példákat is találunk, amikor a megyei vagy az országos hálózatban is

fontos és kikerülhetetlen tényezővé váltak. A tájházak az átalakuló magyar néprajzi muzeológiában új kihívásokat és új feladatokat kapnak, – melyeknek meg kell felelniük – ezért fontosnak tartom, hogy a tájház vezetési ismeretek témakörön belül mélyebben foglalkozzunk a tájházak kapcsolatrendszerével és működési, fejlődési stratégiáival.

Az előadásom bevezetőjében tisztáznom kell az elhangzó fogalmakat, hogy mit fed a tájház fogalma, az intézményi kapcsolatok hálójába kik vehetők bele, és mit értünk a tájházak működési stratégiáján.

A *tájház fogalom* meghatározása némi bizonytalanságot hordoz, hiszen a különböző szakterületek képviselői és a kisgyűjteményi kiállítóhelyeket létrehozó, működtető és pártoló csoportok és egyének másként határozzák meg ezt a néprajzi kiállítóhely formát.

A bizonytalanság nemcsak a civil társadalomban észlelhető a fogalom meghatározásában, hanem a szaktudományok területén is. A műemlékvédelem gyakran a tájházhoz sorolja be az olyan védett népi építészeti objektumokat, amelyek néprajzi vagy helytörténeti kiállításoknak adnak otthont.

A néprajztudomány már pontosabban fogalmaz, mert tájháznak nevezünk minden olyan műemléki vagy helyi védettség alatt álló eredeti épületet vagy épületegyüttest, mely a település vagy a táj hagyományos népi építészetét reprezentálja. Az épületben és a gazdasági portán legalább egy enteriőrnek berendezett helyiség van a múzeumi kiállítóhely saját műtárgyaiból. Az enteriőr kiállítás korszakában és jellegében illeszkedik a védett épület által bemutatott időszakhoz és a lakóépület típusához.

Az *intézményi kapcsolatrendszeren* értem a tájház működése során kialakuló kapcsolatokat, melyek során az intézmény (tájház) hatékonyabban tudja ellátni feladatát, jól működő kommunikációs csatornák alakulnak ki, ezáltal a kiállítóhely pozitív megítélése növekszik.

A *tájházak működési és fejlődési stratégiáján* azokat az előre meghatározott tervezési munkálatokat és azok mentén megvalósuló fejlődési irányokat értem, amelyek az adott tájház sajátos arculatának kialakulásához vezetnek.

2. Intézményi kapcsolatrendszer

A tájházak különböző szinteken alakíthatnak ki kapcsolati hálókat, melyek fontos tényezőivé válnak a napi működésüknek. A tájházak működésük és fenntartásuk szerint négy csoportba sorolhatók: múzeumi hálózat részei, önkormányzati fenntartásúak, civil egyesületi vagy vállalkozási formában

működnek, vagy magánszemélyek kezdeményezésére jönnek létre, és nyernek muzeális intézményi működési engedélyt. A négyféle fenntartói típus más-más kapcsolódási rendszereket épít ki.

A múzeumi hálózat részeként működő tájházak (az országban már egyre fogy a számuk) elsősorban az anyaintézményhez (területi, vagy megyei esetleg országos múzeum) kapcsolódnak. Sok esetben a tájháznak otthont adó településhez kevés szállal kötődnek. A kiállítóhelyek működési, fenntartási költségeit az anyaintézmény biztosítja úgy, mint a nyitva tartást végző személyt is. Az ilyen jellegű tájházak köré kevésbé szerveződtek a települések lokálpatrióta közösségei, és bizonyos esetekben a település lakói kívülállóként tekintenek a saját néprajzi hagyományait reprezentáló kiállítóhelyre.

Az önkormányzati fenntartású tájházak kapcsolati hálója a helyi lokálpatrióta csoportokhoz, a település közművelődési és oktatási intézményeihez szövődik. Általánosnak mondható, hogy ezek a gyűjtemények az önkormányzatok és a helyi honismereti csoportok, valamint a lakosság összefogásával valósultak meg. Legtöbb esetben a település vezetősége magáénak tekinti a tájházat mint saját kulturális értékeinek őrző és bemutatóhelyét. Az önkormányzati fenntartású tájházak szerves részei a településük kulturális életének, melyek egyre növekvő szerepet töltenek be a helyi általános vagy középiskolás korosztály oktatásában, a települési kulturális rendezvények szervezésében és lebonyolításában (falunap, farsangi felvonulás, gasztronómiai és más hagyományőrző fesztiválok), valamint a település turisztikai vérkeringésében.

A civil egyesületi vagy vállalkozási formában működtetett tájházak kapcsolati rendszerét vizsgálva hasonlóságot mutatnak az önkormányzati fenntartású tájházakkal. Bár le kell szögeznem, hogy ez a működtetési forma hordozza a legtöbb bizonytalanságot és problémát. Mint minden, ez is személyfüggő! Ha a civil egyesület vagy vállalkozó szorosan kapcsolódik a helyi lokálpatrióta közösséghez, akkor csupán a finanszírozási problémák dönthetik meg a jó működőképességet. Minden tájházhoz kapcsolódnia kell egy közösségnek, akik szívükön viselik a gyűjtemény sorsát, akik nemcsak a tárgyak megőrzéséért és bemutathatóságáért munkálkodnak, hanem fontos szellemi gyűjtőmunkát is végeznek. Ezek a tájházak kilépnek szimbolikusan saját kapuikon, és hiteles kiadványaikkal (periodikák, közlemények, honlapok, közreadott hang- és képanyaghordozók) az értékközvetítés fontos bázisai lesznek.

Sajnos, a rossz példák gyakrabban megjelennek ebben a fenntartási formában. A civil egyesületek gyakran kerülnek olyan helyzetbe, hogy nem tudják az alapvető működés feltételeit sem biztosítani, és a gyűjtemények megszűnnek, elkallódnak. A vállalkozásban működtetett tájházak legtöbb esetben bevétel-orientáltak, amely azt vonja maga után, hogy „néprajzi színjátékok”, és jól fizető

turisztikai attrakciók színterévé válnak. A muzeológiai elvárásokat figyelmen kívül hagyják, és gyakran a gyűjtemény és a műemléki épület teljes hiteltelensége felé sodródnak.

A magánszemélyként tájházat alapítók helyzete talán a legnehezebb, hiszen nem könnyű elfogadtatniuk speciális érdeklődésüket a helyi közösséggel. Nem ritkán jelentős anyagi terhet vállalnak a működtetés és a fejlesztés költségeiből, ugyanakkor a legkevesebb szakmai tanácsadásra és pályázati forrásra számíthatnak. Ideális esetben sikerül kapcsolatrendszerüket úgy alakítani a településen, hogy az önkormányzat közreműködik a fenntartás költségeinek biztosításában, és a helyi kulturális egyesület is bevonhatóvá válik a programok szervezésébe.

2.1. A tájház- és a lokálpatrióta segítők kapcsolata (helyismereti csoport, nyugdíjas klub, kulturális egyesületek)

A tájházak működésének legfontosabb kapcsolatrendszere ezen a téren alakult ki. A lokálpatrióta csoportok nemcsak gondozói és segítői a tájházaknak, hanem a folyamatos gyűjteményi gazdagodásuk mozgatói. A honismereti körök és más, a településen működő hagyományőrző csoportok biztosítják a tájházak életszerűségét, és ha használjuk az „élő tájház” fogalmát, akkor az ezen tájházakra illik legjobban. A lokálpatrióta csoportok tagjai között a helyi társadalom minden rétegéből találunk képviselőket (orvos, tanító, hivatalnok, fizikai munkás), akik a saját környezetükben folyamatosan reprezentálják a tájház ügyét. A csoportok tagjai között vannak felkészült hivatásos és autodidakta kutatók, akik környezetük mikro-történelmének szakértői. Ezek a kutatók sok esetben kapcsolatban állnak a nagyobb muzeális intézményekkel, és jelentős adalékokkal látják el a szaktudomány képviselőit.

2.2. A tájház és a fenntartó kapcsolata

A tájházak működésében az egyik legfontosabb kapcsolódási pont a kiállítóhely és a fenntartó jó kapcsolata. A tájházak munkatársainak fontos feladata, hogy megértessék a fenntartóval a szükséges fejlesztések, beruházások szükségességét és azt a fontos momentumot, hogy a tájházak nemcsak kismúzeumok, hanem a települések fontos kulturális forráshelyei.

A tájházak ritkán önálló költségvetési intézmények, sok esetben kultúrházakhoz, könyvtárakhoz kapcsolt telephelyek. Ebben az esetben még fontosabb, hogy a tájház kommunikációja megfelelő legyen, mert gyakran kezelik ezeket a házakat ideiglenesen működtetett kiállítóhelyként.

2.3. A tájház és a közművelődési és oktatási intézmények kapcsolata

A muzeális intézmények egyre nagyobb szerepet kapnak az oktatásban mint alternatív tudásátadó helyek. A múzeumpedagógiai programok átszövik a nagyobb múzeumok működését és ebből a feladatellátásból a kisgyűjtemények, ezen belül a tájházak sem maradhatnak ki. Kiemelt feladatnak kell tekinteni a tájház stratégiák megalkotásakor, az ismeretátadás hatékony formáját jelentő múzeumpedagógiai programok kidolgozását.

A helyi oktatási intézményekkel kell kiépíteni a tájháznak a legjobb kapcsolatot, sőt elérni azt, hogy az iskolák pedagógiai programjuk részévé tegyék a tájházak látogatását és alkalmazzák az ismeretátadás speciális, élményszerű lehetőségét. A hon- és népismeret tantárgy, valamint a háztartásban, történelem, rajz tantárgyak elméleti anyagához gyakorlati ismereteket tud átadni a jól átgondolt múzeumi óra.

A közművelődési intézmények (kultúrházak, faluházak) szervezik a települések kulturális attrakcióit, fesztiváljait, bemutatóit. A tájházak hagyományőrző programjaikkal be tudnak épülni ezen intézmények programkínálataiba. A tájház és a közművelődési és oktatási intézmények közötti jó kommunikáció eredménye lehet az egész évre szóló közös feladatok ütemezése, tervezése is.

2.4. A tájház és a turisztikai intézmények kapcsolata

A tájházak a kistelepülések első számú turisztikai látványosságai, ezért kiemelten fontos a kapcsolatfelvétel nemcsak a helyi turisztikai intézményekkel (Tourinform Iroda, más jellegű kiállítóhelyek), hanem a szállásadókkal, vendéglátókkal és turisztikai programszervezőkkel.

A tájház szolgáltatásait be kell építeni a vendéglátók programkínálatába, sőt lehetőség szerint olyan programcsomagok kidolgozását kell elérni, amelybe a tájház bemutatása, szolgáltatásai szervesen beépülnek (pl.: Erdei iskola programja, családi kézműves és gasztronómiai programok)

2.5. Tájház és tájház, valamint más kisgyűjtemény kapcsolata

Az egy régióban lévő tájházak és muzeális kisgyűjtemények között törekedni kell a rendszeres kapcsolat kiépítésére. Olyan fórumokat kell szervezni, ahol a régiós gyűjtemények képviselői megismerhetik egymás munkáját és programjait. A turistafogadáskor hiteles és naprakész információkat tudnak egymásról adni, így segítik a régió idegenforgalmának minőségi változását. Az egymás jó és rossz példáinak megismerése segíti a tájházak szakmai munkáját,

valamint egy-egy régió kisgyűjteményei olyan láncszerű programokat tudnak kidolgozni, melyek végigvezetik a kisgyűjteményeken a látogatókat.

2.6. A tájház és a megyei és országos közgyűjtemények kapcsolata

A megyei és országos muzeális gyűjteményekkel kialakuló kapcsolatok segítik a tájházak szakmaiságának erősödését. A nagyobb gyűjtemények szakembereitől való tanács- és segítségkérés a tájházak berendezésének, nyilvántartásának, a műtárgyak védelmének és tárolásának szakszerűbbé válását eredményezhetik.

A nagyobb múzeumok tájékoztatják a tájházak vezetőit a továbbképzésekről, szakirodalmakról. A tájházakban őrzött műtárgyak jelentős része restaurálásra szorul, melyet ugyancsak el tudnak végezni a nagyobb gyűjtemények szakemberei. A múzeumi évkönyvekben lehetőség nyílik egy-egy tanulmány vagy közlemény megjelentetése a tájházról, illetve a tájházban végzett munkáról. A nagyobb múzeumok kutatási programjaihoz elengedhetetlen segítséget tudnak nyújtani a kutatási területen lévő tájházak, így már közvetlenül kapcsolatba kerülhetnek a kutatóhelyekkel (egyetemi kutatócsoportok, akadémiai kutatások, stb.).

2.7. A tájház és a szakfelügyelet kapcsolata

A muzeális intézmények és kiállítóhelyek szakfelügyeletét az OKM minisztere megbízásából a szakterületek felügyelői végzik. A tájházak esetében a néprajzi szakfelügyelet munkatársai ellenőrzik a tájházakat, hogy a törvényi előírásnak megfelelő módon működjenek. A szakfelügyelet felé a tájházak írásban jelezhetik változásaikat és kérhetnek szakmai segítséget.

2.8. A tájház és a Tájházszövetség kapcsolata

A Tájházszövetség megalakulása óta (2002) keresi a kapcsolatot a magyarországi és a határon túli tájházakkal. Képzési programokat, találkozókot szervez, segítve ezzel a tájházakat fenntartók munkáját. A tájházak fejlesztéseit elősegítő pályázatok koordinálásával fontos szerepet vállal a magyarországi tájházak megújulásában. A szövetség tagjait segíti, és élő láncszemként helyezkedik el a minisztérium közgyűjteményi főosztálya, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum szakfelügyelői gárdája között. A Tájházi Hírlevélen keresztül minden tagjának eljuttatja a legfrissebb, tájházakat érintő információkat.

3. A tájházak stratégiai lehetőségei

Minden tájháznak ki kell dolgozni a saját stratégiáját, mely mentén kijelöli azokat az irányokat és lépéseket, amelyek a muzeális gyűjtemény fejlesztésében elengedhetetlenek. Meg kell határozni a gyűjteménynek „Önmagát” vagyis azt, hogy milyen jellegű a kiállítóhely, milyen célcsoportokat kíván elérni, mely szakmailag is megalapozott irányba kell fordítani a gyűjtemény és a kiállítóhely fejlesztését.

3.1. A tájház önmeghatározása:

- néprajzi kiállítóhely, ahol az adott település, táj vagy régió népi lakáskultúrájának, életmódjának életszerű bemutatása történik,
- a település mikro történelmének gyűjtő és bemutatóhelye,
- a helyi lokálpatriotizmus bázisa és működtetője,
- oktatási színtér,
- közművelődési színtér,
- turisztikai objektum,
- tudományos kutató műhely.

3.2. Feladatkörök meghatározása

Amikor egy tájháznak tisztázzuk a feladatkörét, vagy kijelöljük azokat a feladatokat, melyeket felvállal, kezdhetünk hozzá stratégiájának felvázolásához. El kell döntenünk, hogy a tájház sajátosságából, fenntartási formájából és gyűjteményének jellegéből, mely téren tudja felépíteni a saját tevékenységi körét. Ebben az esetben meg kell vizsgálni nemcsak a gyűjtemény jellegét, hanem azokat a tereket, épületrészeket, ahol a kiállítóhely funkción kívül egyéb szolgáltatásokat lehet beindítani (múzeumpedagógiai foglalkozások, hagyományörző csoportos programok, fesztiválok).

3.3. Célcsoportok meghatározása

A stratégia készítésekor világossá kell tenni, hogy a tájház mely társadalmi csoportok felé fordul, és milyen módon kívánja eljuttatni az információkat hozzájuk. A tájházak elsősorban néprajzi kiállítóhelyek, ezért a helyi és vidéki turisták célpontjai, de emellett oktatási színterekké is válnak, sőt közművelődési színterekké is egy-egy program kapcsán. Ebben a megközelítésben a célcsoportok nem csupán a turisták, hanem a település minden korosztálya. A táborok szervezésével, pedig a vidéki gyermek és ifjúsági korosztály is a célcsoportok közé kerül.

3.4. Milyen módon és módszerekkel adhatók át az információk a célcsoportoknak?

Ha már eldöntöttük, mely csoportok felé kívánunk, és milyen jellegű információátadást végezni, akkor kezdetünk hozzá a módszerek kidolgozásához. Ha például egyik fő feladatának tekintjük a tájház az iskolai oktatásban való részvételt, akkor a helyi pedagógusokkal együttműködve olyan múzeumpedagógiai programokat dolgoz ki, és teremti meg e foglalkozások helyszínét, ahol ezt szakszerűen tudja végezni. (foglalkoztató szín építése, pedagógus szakemberek foglalkoztatása, oktatási demonstrációs eszközök beszerzése, stb.)

3.4. A tájházak stratégiai fejlesztése

Tájházaink fejlesztéseit vizsgálva elég változatos képet láthatunk, mert itt is érvényesül az általános módszer, hogy azt fejlesztjük, amire éppen a kiírt pályázatban forrást lehet nyerni. Sajnos, ilyen esetekben olyan fölösleges beruházások történnek, amelyek a tájházak eredeti funkcióját háttérbe szorítják, esetleg el is fedik. (pl: információs pontok számítógép teremmel, túlépített közösségi színterek, stb.)

A tájházak világos feladatkör-meghatározásához szükséges a jól kidolgozott, több évre előre tekintő tájház stratégiák kidolgozása, melyek egyértelműen meghatározzák azokat az irányokat, mely felé a fejlesztésekkel haladni kell, és védelmet jelentenek a szakmaiságot háttérbe szorító (mert elsősorban a tájházak múzeumi kiállítóhelyek) intézkedésekkel szemben.

4. Összegzés

A tájházak kapcsolatrendszerét vizsgálva láthatjuk, hogy a tájházak jellegétől függően milyen sokrétű és esetenként szövevényes kapcsolati háló alakult ki. A tájházak és minden intézmény, ha jól kommunikálja a tevékenységét, sikeresé válik. A jól kiépített intézményi és egyéb kapcsolati rendszerek megkönnyítik ezeknek a kisgyűjteményeknek a napi működését, és segítséget nyújtanak a problémák megoldásában.

A tájházak működése szakszerűségét növelik, és szolgáltatásaik bővülését eredményezik a jól kidolgozott fejlesztési stratégiák. Érdemes minden tájháznak elkészíteni a saját arculatára megalkotott stratégiai tervét, mely több évre biztosítja a fejlődési irányokat, és ezek mentén elvégzendő feladatokat.